

Валентин Величко

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАДИЦІЙНІ ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ВІДНОСИН ЦЕНТРУ З РЕГІОНАМИ У КИТАЇ

Дихотомія центр–регіони (або центр і місця, центр і периферія тощо) політиками, економістами, істориками, філософами, соціологами, політологами у Китаї вважається важливим методологічним компонентом реформування, “оновлення”, “врегулювання” багатьох сфер суспільного життя, передовсім економіки і політики. А в сучасних умовах – реформи економічної та у перспективі політичної системи.

Єдність Китаю є одним з основних постулатів, який протягом тривалої історії китайської цивілізації обстоювали правлячі класи і місцеві володарі і який глибоко вкорінився у свідомості широких народних мас. Давнє народне прислів'я прокламує: “Казковий герой Пань Гу створив небо і землю, міфічний Жовтий імператор заснував першу китайську державу Ся, Цінь Шихуан об'єднав шість царств в одну імперію, Шлях Неба не скінчиться” [Чжунхуа веньмін... 1993, 522]

Історію китайської цивілізації можна розглядати як історію взаємозв'язків між центром і регіонами, які ніколи не були стабільними. Кожна наступна імперія успадковувала від попередньої цю нестабільність, а часом її загострювала її. Але для правлячих династій було характерним намагання зберегти унітарну державу, в яку “ні голка не проникне, ні вода не підтече, ні чужинець не увійде”. Китайська держава часто вдавалася до політики ізоляціонізму, самоізоляції, заборони зовнішніх зносин, торгової заборони, закритих портів тощо [Чжан Цзіньцзянь 1989, 114]. Згодом під тиском політичних, економічних, ідеологічних, реформаторських чинників, інколи подій революційного характеру, війн, палацових заколотів, народних повстань тощо, запроваджувалася політика відкритості, яка іноземцями називалася політикою “відкритих дверей”. Цей діалектичний процес тривав протягом усієї писемної історії Китаю.

Династійні історії Китаю (в основному розділи “ши хо чжи” – “записи про продовольство і товари”, а також біографії видатних діячів, учених – “лечжуань”); місцеві хроніки – “діфан чжи”, коментарі до них, енциклопедії, словники, довідники, художні, філософські твори та ін. містять масу матеріалів про відносини центру і регіонів. На основі цих джерел та їх коментарів поступово створювалося теоретичне і методологічне підґрунтя регіональної політики, економіки, науки, культури в самому широкому контексті.

Одне з ранніх висловлювань на цю тематику приписується Мен-цзи, який на запитання “Тянься еху дін?” (“Чи можна у Піднебесній, спираючись лише на велику єдність, утвердитися?”) відповів своєму співбесідникові: “Дін юй і” (“Правління (зразка Середньої держави, передовсім у відповідності з цією першочерговою вимогою) тільки і може встановитися”) [Мен-Цзи 1932, 11].

Пізніше ідея важливості встановлення і управління відносинами між центром і регіонами як стрижень політики китайського типу (чжунгоши чженчжи хесін) знаходила своє подальше відображення у історичних подіях аж до XX століття. Виникли поняття “чжен” (усталений: про ієрархію відносин згори до низу), “чжи” (управляти: про відносини підпорядкованості нижчих страт вищим верствам) і “тун” (управляти: центру регіонами).

Подальшим розвитком ідеї важливості взаємин між центром і регіонами стала думка про необхідність збереження єдності між ними.

У трактаті “Шантун” наводяться слова Мо-цзи про те, що у володаря і жителів волості спільне те, що володар керує волостю, у князівства (царства) з цюнями (районами) є спільним те, що князівство керує цюнями, у Неба з Піднебесною спільним є те, що Небо керує Піднебесною [Чжунго... 1983, 29–30].

Наступним кроком в осмисленні зв'язків між центром і регіонами стали протиріччя, що виникають між ними. Численні періоди в історії країни, що передували розколу Китаю, або періоди існування розколотого на частини Китаю дали безліч підстав ставити питання про об'єднання держави.

Перебіг подій, відображений у відповідних династичних історіях, творах китайських істориків, виявив ще одну парадигму внутрішньої політики Китаю, яку можна визначити таким чином: в історії Китаю будь-яке розчленування країни начебто не було розколом для заснування іншої незалежної національної держави (мінцзу гоцзя), а відбувалося лише для того, щоб, роз'єднавшись, “ще раз з'єднатися”.

Вживаним у династичних історіях аргументом, що використовувався для обґрунтування появи на уламках старого ладу нової династії, була теза про те, що заснування нової династії або прихід до влади нової політичної сили здійснювалися для консолідації (концентрації) влади, для відновлення гучного “ім'я” (мінхао) держави.

Відносини центру і регіонів вже у період династії Ся почали набувати впорядкованого характеру.

У період Чуньцю в ході опору центральній владі і міжусобиць зі своїми сусідами будь-який місцевий володар (чжухоу), начебто не прагнучи до заснування у своєму володінні незалежної суверенної держави, намагався об'єднати стару країну в єдине ціле, тобто відновити правління династії Чжоу у формі централізованої держави.

Інший приклад, який наводять китайські історики, – період Трицарства, коли відомі політичні і військові діячі одночасно намагалися заснувати китайську державу. Навіть коли протягом одного й того ж історичного періоду Лю Бей де-факто домагався піднесення царства Чу, Цао Цао – царства Вей, а Сунь Цюань – царства У, цим політичним діячам приписувалися наміри не розбрату і протистояння, а прагнення об'єднатися з суперниками і утворити славу державу (ліго цзяньхао). Врешті-решт було створено єдину державу – Цзінь [Сань... 1932, 351].

В новітній історії питання взаємовідносин центру з регіонами набули надзвичайної ваги, визначаючи часом найважливіші політичні, соціально-економічні і навіть культурно-національні процеси.

Значну увагу питанням відносин центру та регіонів приділяв Сунь Ятсен. У 1922 р. він писав, що “обмеження влади центру і влади регіонів, здійснення політики рівномірного розподілу влади між ними на практиці має носити однаковий характер в масштабах всієї країни. Щодо центру, то він має здійснювати характерні функції обмеження (влади) регіонів. Стосовно регіонів, то вони не сприяють централізації влади або ж розподілу влади між регіонами” [Сунь... 1961, 144].

У роботі Мао Цзедун “Про десять найважливіших взаємовідносин” (1956 р.), зазначено, що серед них є і відносини між центром і регіонами, а також між промисловістю приморських районів та промисловістю внутрішніх районів Китаю [Мао Цзедун 1959, 89].

В Китаї вважають, що у системі суспільних відносин, складовими якої є, зокрема, взаємовідносини між центром і регіонами, партією (комуністичною) і масами, державою і армією, розвиненими і відсталими регіонами пріоритет має перша ланка (центр–регіони) [Чжунхуа гуаншан... 1994, 2 квітня].

Що стосується взаємозв’язків центр–регіони як складової економічної реформи, то збалансований розвиток взаємин між ними безпосередньо впливає на вибір моделі ринкових відносин. В одному випадку можливе створення єдиної для всієї країни ринкової економіки і загальнонаціонального ринку. В іншому – створення замкнених, окреслених межами регіонів, ринків і різноманітних економічних моделей регіональної економіки. Якщо звернутися до предметних досліджень ходу економічної реформи (наприклад, спільно здійснених у жовтні 1994 р. Академією суспільних наук і Державним статистичним управлінням КНР) і прогнозування її наслідків, то згадане питання також знаходиться у центрі уваги дослідників. Так, проблема нерівномірного розвитку регіонів, формування центрального і місцевих бюджетів, розподіл податків між центром і регіонами віднесені до проблем, що вимагають першочергового розв’язання, або проблем, які вельми важко розв’язати [1994 нянь... 1994, 18].

Якщо торкатися питання політичної реформи, то наскільки вдала політика центру щодо регіонів, настільки й висока активність місць і низових, базових ланок суспільства в політиці, настільки ж міцна соціальна стабільність. Невдала політика у цій сфері може призвести до втрати єдності всієї країни.

На сучасному етапі політичною настановою цього плану є відоме висловлювання Голови КНР Цзян Цземіня, який є представником третього покоління керівників Китайської Народної Республіки (після поколінь Мао Цзедун та Ден Сяопіна): “Єдність держави, єднання народу, єдність всіх націй у країні – це основна гарантія неминучої перемоги нашої справи” [Чжунгун... 1992, 29].

Ідею єдності держави пронесли всі три покоління керівників Китайської Народної Республіки (перше покоління революціонерів уособлював Мао Цзедун, друге – Ден Сяопін, третє – Цзян Цземінь). Таким чином, існуючий режим в ідеологічній сфері успадкував “мудре правління” попередніх.

У китайській політології розроблений понятійний інструментарій проблеми взаємовідносин центру і регіонів. Так, у “Словнику реформи полі-

тичної системи” визначено поняття центру. Центр – це центральний уряд, це просторове і політичне поняття. В той же час він є явищем ідеологічного і вартісного порядку. Центральний уряд – це також уповноважений суспільством центр, осердя, що ним цінується, користується довірою і авторитетом [Чженчжи... 1988, 121–122].

Регіон, периферія – це місцевий уряд, це також частина території держави і обумовлена центром територіальна організація. Місцевий уряд – це державна політична установа, що здійснює в конкретному районі функції управління політикою, економікою, культурою, його повсякденним життям [Чженчжи... 1988, 33].

Інтерес до проблеми взаємовідносин центру з регіонами існує й на Заході.

Так, в дослідженні Світового банку йдеться про те, що однією з трьох проблем економічної реформи у Китаї є пошук шляхів збалансованого розвитку відносин між селом і містом, центром і регіонами [Гоцзі... 1994, №8, 22]. Йдеться не тільки про вимогу Світового банку щодо зміцнення у Китаї фінансової та платіжної дисципліни, а й про врегулювання питань фінансових стосунків між центральним і місцевими урядами.

Схожі оцінки висловлюють відомі діячі країн регіону. Зокрема, відомий політик Республіки Корея Чо Нінг, виступаючи на Міжнародному семінарі “Ринкова економіка і Китай” у Пекіні (вересень 1993 р.), назвав підтримання балансу відносин між центральним і місцевими урядами однією з найважливіших проблем китайської економіки.

Міжнародним симпозіумом “Відносини між центром і регіонами, між державою та підприємствами у Китаї”, що відбувся в КНР (м. Хайкоу) у січні 1994 р. за участю представників центрального уряду Китаю, ООН, Світового банку, МВФ, західних вчених, на основі аналізу регіональної політики Китаю зроблені такі висновки стосовно взаємин центру і регіонів.

1. Економічна реформа Китаю на макrorівні здійснюється головним чином завдяки розвитку регіональних економік.

2. Протиріччя, що існують між центром і регіонами, в основному полягають у високій концентрації влади, яка традиційно продовжує існувати у Китаї.

3. Посилення ролі центру в макроекономічному управлінні можливе тільки шляхом проведення цієї політики через регіони.

4. Завдання розвитку всієї економіки, будівництва об’єктів державного значення в основному лягає на плечі регіонів.

Наголосивши на тому, що регіони вимагатимуть подальшої передачі влади від центру на місця, конференція поставила питання про суть відносин центру і регіонів у теоретичному плані [Хайнань... 1994, 30 січня].

Вивченню історії і сучасної політики відносин центру з регіонами чималу увагу приділяють західні дослідники. Так, французькі вчені здійснюють програму регіональних досліджень у кількох провінціях Китаю [Виступ... 1998].

Теоретичні дослідження проблем взаємозв’язків центру і регіонів останнім часом набули актуальності і у Китаї, де сформувались наукові школи регіональної історії, економіки, географії регіонів. Адже у Китаї добре розу-

міють, що під ідеологією політичного режиму, економічною політикою, ре-
формами мають бути теоретичне підґрунтя або принаймні надійні прикладні
розробки.

ЛІТЕРАТУРА

Виступ... Виступ представника Ecole d'Orient (Париж) у Пекіні на
Міжнародній конференції китаєзнавців, присвяченій 100-річчю Пекінського
університету. Пекін, 1998, травень.

Гоцзі... Гоцзі сяньцю луньтань (Трибуна міжнародного передового
досвіду), 1994, № 8.

Мао Цзедун чжуцзо цюаньцзі (Повне зібрання праць Мао Цзедун).
Т.3. Пекін, 1959.

Мен-цзи. Лян Хуейван чжан цзюйшан (Мен-цзи. Настанови і
висловлювання Хуей-вана). Шанхай, 1932.

1994 нянь... 1994 нянь цюцзі цінцзі сінши феньсі юй юйце баогао
(Доповідь з аналізу і прогнозування економічної ситуації восени 1994 р. АСН
та Держстатуправління). Пекін, 1994, жовтень.

Сань... Сань го чжи (Записи Трицарства). Шанхай, 1932.

Сунь... Сунь Чжуншань сюаньцзі (Вибрані твори Сунь Ятсена).
Пекін, 1961.

Хайнань... Хайнань жибао (Хайнаньська газета), 1994, 30 січня.

Чжан Цзіньцзянь. Цзюньцюаньчжуї юй діфан чжиду (Чжан
Цзіньцзянь. Централізм влади та система регіонів). Тайбей, 1989.

Чженчжи... Чженчжи тічжи гайге цидянь (Словник з реформи
політичної системи). Пекін, 1988.

Чжунго... Чжунго веньхуаде шеньцен цзегоу (Глибинні структури
китайської культури). Пекін, 1983.

Чжунгун... Чжунгун ді шиеси цюаньхуей веньцзянь (Документи 14
з'їзду компартії Китаю). Пекін, 1992.

Чжунхуа веньмін... Чжунхуа веньмін і цянь цзуй (Одна тисяча
найбільших досягнень китайської цивілізації). Пекін, 1993.

Чжунхуа гуншан... Чжунхуа гуншан шибао (Промислово-торгова
газета Китаю). 1994, 2 квітня.

